

РЕЦЕНЗИЯ

по конкурса за заемане на академичната длъжност *доцент* в направление *2.1. Филология*, научна специалност *Общо и сравнително езикознание* в Секцията за компютърна лингвистика в Института за български език „Проф. Л. Андрейчин“, Държавен вестник 102/23.12.2022 г.

от проф. д.ф.н. Красимира Славчева Алексова, Катедра по български език, Софийски университет „Св. Климент Охридски“

1. Общо описание на представените материали

Определена съм за член на научното жури по конкурса за доцент в направление *2.1. Филология*, научна специалност *Общо и сравнително езикознание* със заповед на Директора на ИБЕ „Проф. Любомир Андрейчин“ РД-09-20/21.02.2023 г. С протокол № 1 от заседанието на научното жури на 06.03.2023 г. съм определена за рецензент. Единствен кандидат е гл. ас. д-р Цветана Димитрова от същата секция на ИБЕ. Кандидатката е изпълнила минималните национални изисквания за доцент в област *2. Хуманитарни науки*, както и изискванията, които е поставил пред кандидатите Институтът за български език „Проф. Любомир Андрейчин“.

Кандидатката участва в конкурса с един хабилитационен труд на тема „Законът на Вакернагел и българските клитики: История и настояще“, 22 студии и статии и езикови ресурси, от които 16 са в съавторство. От всички студии и статии 16 са на английски език, което е дало възможност не само на българската, но и на чуждестранната научна общност да се запознае с изследванията на авторката. В документите по конкурса още се съдържа автобиография на Цветана Димитрова, хабилитационна справка за оригиналните научни приноси на кандидатката, пълен списък на публикациите ѝ, списък с публикациите по конкурса, списък със 125 цитирания на трудове на Цв. Димитрова, което сочи широкият отзвук на публикациите на кандидатката, списък с научните форуми, на които е участвала Цв. Димитрова, удостоверение за главен асистент, брой от Държавен вестник, резюмета на публикациите на научните ѝ трудове на български и английски език, пълните текстове на публикациите по конкурса, автореферат, документи за проекта, атестационни документи и др. документи, свързани с конкурса (документи за статуса ѝ на поканен лектор и за награда).

2. Обща характеристика на научната, научно-приложната и педагогическа дейност на кандидата

Научната и научно-приложната дейност на Цв. Димитрова напълно се вписва в дейността на Секцията по компютърна лингвистика на Института за български език „Проф. Любомир Андрейчин“. Кандидатката е насочила своята дейност предимно към компютърната лингвистика – българския WordNet – BulNet, българско-английския паралелен корпус със съотнесени прости изречения (BulEnAC), семантичната и синтактичната структура на собствените имена за лица, географски обекти и организации, предикативните конструкции за състояние, историческия корпус на българския език, сегментирането на изречения в диахронни текстове и най-вече към местоименните клитики и тяхната позиция, което откривам задълбочено изследвано в хабилитационния труд по конкурса за доцент.

3. Участие в научни проекти и ръководството на проекти (национални и международни).

Цветана Димитрова е участвала в общо 7 международни проекта, реализирани в Секцията по компютърна лингвистика на ИБЕ, като е пропуснала да посочи още един – „Еволюция на граматическия строеж на българския и руския език в съпоставителен план: корпусен анализ и формални граматика“, финансиран от Фонд „Научни изследвания“, МОН, Р България, по „Конкурс за проекти по програми за двустранно сътрудничество 2017 г. – България – Русия“, договор № ДНТС/Русия 02/2 от 14.06.2018 г. Като национални проекти, в които е взела участие Цветана Димитрова, са изброени общо 7 проекта, като смятам, че посоченият под № 6 проект № КП-06-Русия/23,15.12 АБР: Онтология на ситуациите за състояние – лингвистично моделиране. Съпоставително изследване за български и руски“ е всъщност международен. Според моето виждане тези 15 проекта (вкл. пропуснатия проект) доказват не само компетентностите на кандидатката, но и способностите ѝ да работи целенасочено по научна проблематика в екип. Познавам добре тези способности на Цветана Димитрова, тъй като бях ръководител на международен научен проект, в която тя участваше отговорно, целенасочено и със задълбочено проучване на езикови феномени самостоятелно и в екип.

4. Основни научни и научно-приложни приноси (за всеки принос се посочва къде се съдържа, съдържателно да се анализират научните постижения на кандидата, като се заяви ясно какъв е характерът на научните приноси).

Първо се спирам на хабилитационния труд на Цветана Димитрова „Законът на Вакернагел и българските клитики: История и настояще“. Той напълно отговаря на изискванията към един хабилитационен труд по значимост на тематиката, задълбоченост и ширина на анализите. Прави впечатление изчистеността на терминологията и предварителното уговаряне на основните термини. Подробно е описан обектът на изследването – клитиките, влизащи в т.нар. от Зализняк клитичен комплекс. У нас липсва монографично изследване с диахронен характер, което да е посветено на клитичните елементи, тяхното поведение, функции и развой. Особено важен според мене е историческият поглед, който дава възможност да се очертае именно развоят на клитичния комплекс в българския език.

Цв. Димитрова работи с богата база данни от исторически и съвременни текстове. Авторката се опира не само на писмени текстове, но и на транскрипции на устна реч и на данни от различни диалекти, което е достойнство на подхода, защото устната реч в много случаи поставя пред изследователя феномени, ненаблюдаеми в писмената комуникация, напр. т.нар. от авторката неканонични позиции на клитиките. Богатият емпиричен материал е гарантирал всеобхватността на наблюденията и анализите, което обуславя достоверността и адекватността на наблюденията. Важна характеристика на изследването е достъпността на базата данни, чрез която се верифицират анализите и изводите.

В хабилитационния труд е показано отлично познаване на научната литература – 238 източника, свързани с темата на хабилитационния труд, а тази научна литература е много богата, защото засяга не само българския език в неговия исторически развой, но и други славянски езици (също в исторически план), а и някои романски и балкански езици. Мненията и изследванията се анализират и съпоставят и служат за база при изясняване на собствените виждания. Чрез своя монографичен труд Цветана Димитрова се включва в поредицата световни изследвания върху клитиките в естествените вербални езици.

Към клитиките е приложен един комплексен подход – те се разглеждат от прозодична, морфологична и синтактична гледна точка, което отговаря на техните характерологични особености – гранични елементи с идеосинкретично поведение според думите на авторката.

Важни части от теоретичната основа на труда са тези, в които се дискутират прозодичният, морфологичният и синтактичен дефицит на клитиките, като се представят гледни точки и научни позиции не само за клитиките в българския език, но и в множество други езици, а също така и областта на действие на клитиките, клитичният комплекс, позиционните ограничения на клитиките.

В теоретично отношение особено важни за българския език са разсъжденията по въпроса *Второпозиционни ли са клитиките в българския език*. В тази част се обсъждат различни виждания по въпроса в процеса на изясняване на собствената позиция.

В една от теоретично важните части – Позиционни вариации и ограничения в българския език, подробно и изчерпателно се представят позициите на клитиките в българския език. Това е анализ, който е плод на цялостните наблюдения на Цв. Димитрова, резултат от многогодишната ѝ работа.

Струва ми се важно да бъде изтъкната една важна концепция на Цв. Димитрова, в която тя отделя първичен (същински) слой в клитичния комплекс, като този слой се разделя на ядро (местоименно) и периферия (глаголна). Авторката посочва и наличието на втори, допълнителен слой с приклитични елементи.

Много задълбочени и аналитични са частите, в които се разглеждат употреби на *бо*, *же* и *ли* в старобългарския, среднобългарския и новобългарския период. Примерите са изчерпателни, а освен това се дават съответствия с гръцкия текст. Същото може да се каже и за частта, в която се анализират местоименни клитики, полуклитики и квазиклитики (4. част) в различни периоди от развоя на българския език. Примерите ясно демонстрират наблюденията на авторката, като на места има и статистически данни като доказателства.

Частта, наречена III. *Към опит за анализ*, всъщност не е опит, а задълбочен анализ на позициите на клитиките, на изреченската структура с конкретни нейни дървовидни представяния. Приноси са анализите, в които се търсят факторите, когато се моделира сценарият за поведението на клитиките в българския език. Цв. Димитрова представя 8 фактора, които са значими в българския език.

Приложенията доказват задълбоченото изследване на множество източници и верифицират хипотезите на авторката.

Според моето виждане това е труд на зрял изследовател, задълбочено и изчерпателно изследване, което се прави за пръв път.

Приносът на статия 1 2 от списъка с публикациите по конкурса е в предложените стратегии за идентифициране и аотиране на деривационни отношения в Българския УърдНет, като Цв. Димитрова е работила върху описанието на анотацията на деривационните релации.

Три статии (3, 4 и 5) представят изчерпателно и ясно уебинтерфейса за работа с лексикалносемантични бази от данни като УърдНет. Доказва се приложимостта на един мощен и удобен интерфейс, наречен Hydra.

Статии № 6 и 7 и студия № 8 от списъка с публикации по конкурса са принос в разработването на класификация на прилагателните в УърдНет.

Публикации № 9, 10 и 11 доказват приносите при формулиране и приписване на допълнителни семантични и морфосемантични релации между глаголи и съществителни и между самите съществителни в УърдНет.

Статия № 12 е приносна с предложения подход за валидиране на данни, получени в резултат на разширяването на семантичните класове на съществителните в УърдНет.

Студията под № 13 от списъка с публикациите по конкурса описва изчерпателно Българско-английския корпус със съотнесени прости изречения, който е част от Българско-английския паралелен корпус, включен в Българския национален корпус.

Студията под № 14 представлява принос с предложения модел на описание на три основни вида съществителни собствени имена в съвременния български език – названия на лица, на географски обекти и организации. Извлечени са основни типове семантични модели и е предложена структурна и семантична класификация на този тип съществителни имена.

Студията под № 15 от списъка с публикации по конкурса се задълбочава върху разглеждането на предикативните конструкции за изразяване на състояние в българския и руския език.

Статия № 16 се концентрира върху използването на исторически корпуси за изследването на езикови явления. Подчертани са предимствата и недостатъците на подхода.

Свързвам публикация № 17 с монографичния труд, защото в нея се разглежда позицията на изреченските местоименни клитики в българския език чрез използване на данни от два новобългарски дамаскина и конструкции в съвременния български език. И студията под № 19 е посветена на клитичния клъстер в старобългарския, среднобългарския и новобългарския период. Предлагат се две равнища на клитичния комплекс – местоименно ядро и глаголна периферия.

Приносът на статията под № 18 се състои в анализа на конструкциите за изразяване на бъдещо действие, от които се развиват аналитичните форми за бъдеще време в съвременния български език, като основният интерес е върху среднобългарския и ранния новобългарски период от развитието на езика ни.

Студията под № 20 има приносен характер, защото в нея се разглежда развитието на т.нар. родово-дателен синкретизъм в старобългарския език. Използват се оригинални емпирични данни от текстове в този период.

Студията под № 21 в списъка от трудовете по конкурса разглежда задълбочено семантиката и структурата на изречения, въведени със съюза макар в паметници от периода XV – XVII в. Доказва се, че в началото това е нов съюз, който разширява употребата си до съвременния български език.

Статията под № 22 има приносен характер поради представения набор от критерии за сегментиране на изречения в средновековни текстове при обработката и аотирането на исторически корпуси.

Последната статия от списъка с публикации по конкурса – статия № 23, представя подход за комбиниране на електронно описание, електронно издание и аотиран корпус от средновековни славянски текстове.

5. Отражение на научните публикации на кандидата в нашата и чуждестранна литература (по негови данни): наукометрични показатели (брой статии с импакт фактор, брой цитати), вид на цитатите.

Както посочих, по конкурса са представени 22 студии и статии и езикови ресурси, от които 16 са в съавторство. От всички студии и статии 16 са на английски език. От всички трудове 11 са в източници в Scopus и Web of Science, което е много важна референция, показваща, че трудове на кандидатката са познати на широка езиковедска общност. От

представените 125 цитирания на работи на Цветана Димитрова 67 са в трудове на чуждестранни учени, което доказва, че публикациите на кандидатката са познати добре и извън България.

6. Заключение

Изтъкнатите в тази рецензия приноси в трудовете на Цветана Димитрова по конкурса ми дават основание да предложа да ѝ бъде дадено научното звание „доцент“ в направление *2.1. Филология* и напълно убедено гласувам за това решение.

20.04.2023 г.

София

Подпис:

(проф. д.ф.н. Красимира Алексова)